

RAAP BELGIË – RAPPORT 890

EINDVERSLAG

Archeologisch onderzoek tijdens de stadskernvernieuwing

te Torhout

DEEL I

Inleiding

[EINDVERSLAG]

opgraving – 2021H350

COLOFON

[TITEL] Archeologisch onderzoek tijdens de stadskernvernieuwing te Torhout
Eindverslag – Deel I Inleiding
Opgraving – 2021H350

[VERSIE] 30/09/2025

[AUTEURS] N. Vanholme, J. De Mulder & G. Thomas

[TERREINWERK] A. Claus, J. De Mulder, N. Vanholme, R. Petzold, G. Thomas, J. Velleman, S. Merchie, S. Barbaix, S. Genbrugge (Czar)

[KAARTVERVAARDIGING] A. Claus, S. Barbaix

[MATERIAALSTUDIE] A. Van den Dorpel, J. De Mulder, R. Petzold, G. Thomas, J. Velleman, S. Merchie

[PROJECTMEDEWERKERS] B. Lannoy, N. Heidbüchel, E. Vanbrabant

[FYSISCH ANTHROPOLOGIE] S. Genbrugge, J. Wittebroodt

[RAAPPROJECT] TOST01

[ERKEND ARCHEOLOOG] RAAP België (OE/ERK/Archeoloog/2016/00154)

[BEWAARPLAATS DOCUMENTATIE] RAAP België BV, Begoniastraat 13, 9810 Eke

[BEVOEGD GEZAG] Agentschap Onroerend Erfgoed

[THESAURUS] Archeologische sporen – Romeinse periode – vroege middeleeuwen – volle middeleeuwen

RAAP België BV, Begoniastraat 13, 9810 Eke
Telefoon 09/311 56 20
E-mail: raap@raap.be Website: www.raap.be

© RAAP België BV, 2025

RAAP België aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

DANKWOORD

Voor deze opgraving en de verwerking kon beroep gedaan worden op heel wat partners, geïnteresseerden en vrijwilligers.

Als eerste dient de goede samenwerking met de Stad Torhout te worden aangehaald. Omgaan met een grootschalig archeologisch onderzoek in het historisch centrum is een moeilijk gegeven. Torhout bezit een schat aan ondergrondse kennis over haar rijk verleden. Van bij de start was er een goede communicatie met de projectleider An Wostyn en haar team. We willen haar dan ook bedanken voor de vlotte samenwerking.

Ook hartelijk dank aan Michiel Mestdagh en het team in het Vrijetijds huis voor hun gastvrijheid in het oude stadshuis. Als grote kenner van de geschiedenis van Torhout en auteur van menige artikels kregen we vaak lovende woorden over de opgraving en nog vaker input over de geschiedenis van de stad.

Logistiek werd het team bijgestaan door de grondwerkers D. Bonquet, M. Beckaert en D. De Kimpe. Een goede kraanman is goud waard.

Heel wat Torhoutenaren hebben een groot hart voor hun verleden, en enkele hebben in hun hart een speciale ruimte voor metalen objecten. Onze grote dank gaat uit naar Sammy Fraeyman voor de vele uren die hij doorbracht op zoek naar metalen voorwerpen en de determinatie van vondsten. Voor de determinatie konden we ook rekenen op Roland Decock, Paul Callewaert (metaaldetectoristen en specialisten) en Hendrik De Backer (numismaat). Daarnaast konden we ook rekenen op publicaties die werden aangereikt door Henderik Hammeuw (R.A.M.S.).

Voor de publiekswerking kon worden gerekend op het enthousiasme van Caroline Landsheere (Raakvlak) en uiteraard op de vele geïnteresseerde bewoners van Torhout. Enkele trouwe supporters volgden het onderzoek van begin tot einde op de voet.

Op regelmatige tijdstippen werden dronebeelden gemaakt door de heren D. Bonquet en P. Bultinck. Dank aan hen om de beelden met ons te delen.

Enkele studenten kwamen er tijdens het onderzoek hun stage lopen: Marleen Couture, Flavi Hunt, Florian Schatteman, Swara Thakkar, Amber Thange en Jaan Verliefden. We willen hen bedanken voor de hulp en hopen dat we naast onze kennis ook onze passie voor archeologie hebben doorgegeven.

Tijdens het onderzoek konden we rekenen op de expertise van Jari Mikkelsen (aardkundige, Raakvlak), Brigitte Meijns (KUL, departement middeleeuwse geschiedenis), Luc Bauters (gepassioneerd archeoloog, voormalig werkzaam voor de prov. O-VL), Ansje Cools (Conservatie), Henk Van Haaster en het team van Biax (onderzoek van micro- en macroresten), Koen De Grootte (agentschap Onroerend Erfgoed, studie middeleeuws aardewerk), Jan Moens (agentschap Onroerend Erfgoed, studie leer) en Vincent Debonne (agentschap Onroerend Erfgoed, studie bakstenen). Voor de determinatie van Romeinse voorwerpen staken we ons licht op bij Wim Declercq, Vince Van Thielen (UGent) en Sofie Vanhoutte (UGent en agentschap Onroerend Erfgoed). Sibrecht Reniere (UGent) determineerde enkele slijpstenen en voor informatie over maalstenen werd beroep gedaan op Geert Verbrugghe (INRAP). We bedanken al deze specialisten en wetenschappers voor hun input.

Een speciaal dankwoordje voor alle (ex-)RAAP-collega's voor hun onuitputtelijke ijver, gedrevenheid en kritisch denken tijdens het veldwerk en de verwerking. Dit rapport kon enkel tot stand komen door de input van elk van hen.

Figuur 1. Onderzoek van de oude kerkhofmuur.

INHOUDSOPGAVE

Dankwoord	1
Inhoudsopgave	4
1 Inleiding	5
1.1 Administratieve gegevens	5
1.2 Archeologische traject	6
1.3 Onderzoeksopdracht.....	7
1.3.1 Doelstelling.....	9
1.3.2 Wetenschappelijke vraagstelling.....	9
2 Aanleiding van het archeologisch onderzoek	10
2.1.1 Vernieuwen en ontdebellen van het rioleringsstelsel	10
2.1.2 Bouw van een terras aan het stadshuis.....	10
2.1.3 De realisatie van een waterpartij	10
2.1.4 Citernes.....	11
2.1.5 Het plaatsen van boombunkers	11
3 Indeling van eindverslag.....	12

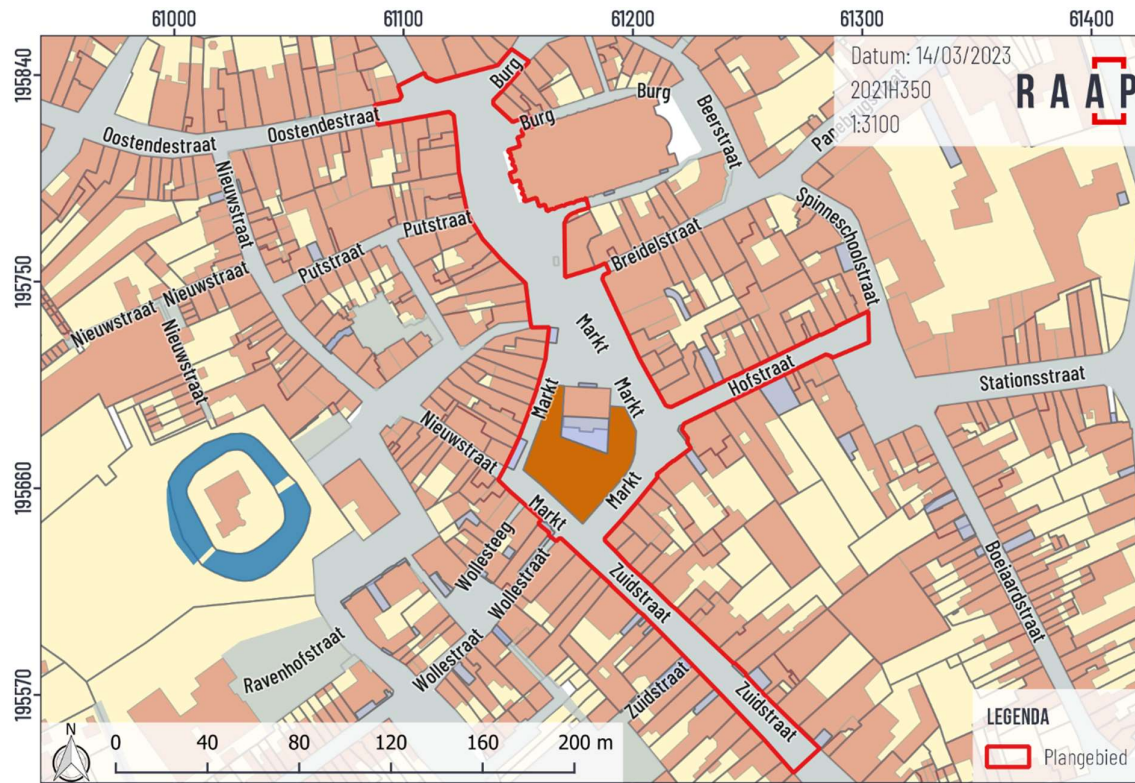
1 INLEIDING

1.1 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectcodes agentschap Onroerend Erfgoed ¹ : Opgraving	2021H350		
Onderzoekskader	archeologisch onderzoek in functie van een omgevingsvergunning		
Erkend archeoloog	RAAP België (OE/ERK/Archeoloog/2016/00154)		
Naam plangebied	Torhout – Stadskern vernieuwing		
Adres	Centrum Torhout		
Deelgemeente/gemeente	Torhout		
Provincie	West-Vlaanderen		
Kadastrale gegevens	Torhout, Afdeling 1, Sectie K, Openbaar domein aangeduid als woongebied (met cultureel, historische en/of esthetische waarde), Perceel 0299/00G000		
Oppervlakte betrokken percelen	11569 m ²		
Oppervlakte plangebied	11569 m ²		
Oppervlakte geplande bodemingrepen	4000m ²		
Periode veldwerk	Verschillende fase van september 2021 tem februari 2023		
Bodemtype	Lemig zand		
Bounding box in Lambert-coördinaten:	zuidwest : noordoost:	X: 60748,4 X: 61334,7	: 195198,94 Y: 195846,71

Figuur 2. Topografische kaart met projectie van het plangebied (bron: OpenstreetMap, 2021).

Figuur 3. GRB (Grootschalig Referentiebestand) met projectie van het plangebied (bron: AGIV, 2025).

1.2 ARCHEOLOGISCHE TRAJEKT

Voorafgaand de opgraving zijn verschillende archeologische vooronderzoeken uitgevoerd. Een bureaustudie (code 2020B167) en een landschappelijk bodemonderzoek (code 2020D216) zijn door de intercommunale Raakvlak uitgewerkt in een archeologienota.² Op basis van de resultaten werd de beslissing genomen enkel verder onderzoek uit te voeren op de locaties waar werken waren voorzien binnen de grenzen van de 'vastgestelde archeologische zone' (ID11925). Bijkomend is een onderzoek door middel van proefputten (code 2020B167) uitgevoerd door RAAP België. De resultaten zijn neergeschreven in een nota.³

Samenvattend kon worden bepaald dat voor alle zones waar vergravingen in functie van de werken waren voorzien, archeologische resten werden verwacht vanaf een diepte van gemiddeld 0,4 m onder het straatniveau tot ca. 2 m diep. Op basis van de verschillende onderzoeken konden de meeste sporen en muren worden gedateerd tussen de 14de tot de 17de eeuw. Enkele dieperliggende en/of kleinere sporen die tijdens het vooronderzoek waren aangetroffen konden echter niet worden gedateerd, maar waren stratigrafisch gezien ouder. Het kon eveneens niet worden uitgesloten dat er premiddeleeuwse archeologie aanwezig was, zoals resten uit de Romeinse periode of zelfs ouder.

² Roelens et al., 2020; <https://id.erfgoed.net/archeologie/archeologienotas/14540>

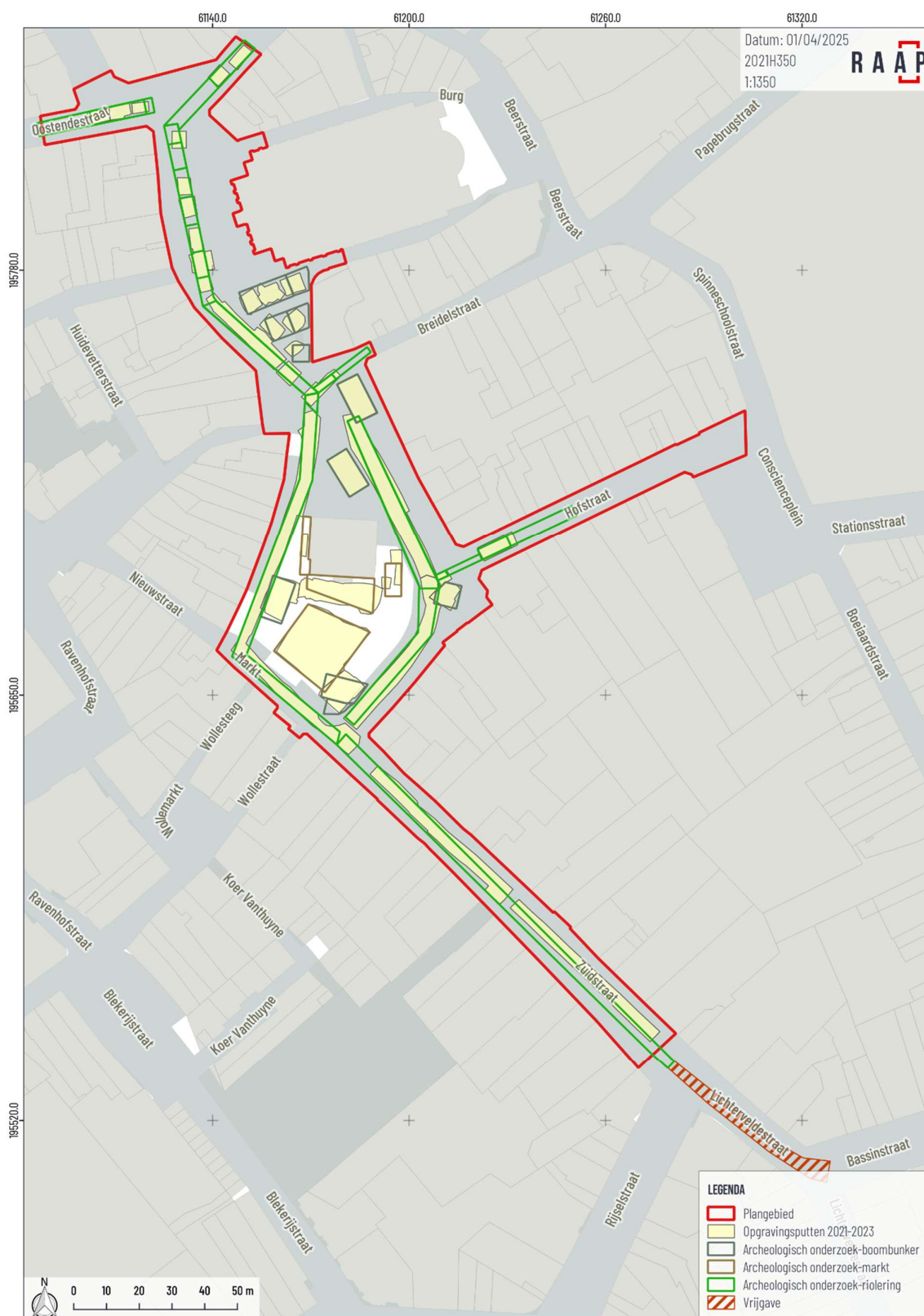
³ De Mulder & Vanholme, 2021, <https://id.erfgoed.net/archeologie/notas/19279>

1.3 ONDERZOEKSOPDRACHT

Het onderzoek kaderde in de rioleringswerken in, en de herinrichting van het centrum van Torhout (zie lager). Op basis van de vooronderzoeken werden verschillende zones afgebakend met een verhoogd archeologisch potentieel. Het ging om het traject van de rioleringswerken binnen de afgebakende archeologische zone, de locaties voor boombunkers en de zone waar een fontein werd voorzien.

Figuur 4. Zicht op het archeologisch onderzoek in de Zwanestraat.

Figuur 5. Afbakening van de onderzoekzones zoals bepaald in het Programma van maatregelen in de nota. (De Mulder & Vanholme, 2021)

1.3.1 Doelstelling

De opgraving had als doel het bodemarchief volledig te registreren alvorens het wordt verstoord. Hierbij werd getracht meer grip te krijgen op de (gebruiks)evolutie van de huidige markt, maar ook op resten van vóór de ontwikkeling van de stad.

1.3.2 Wetenschappelijke vraagstelling

Algemene vraagstellingen over aard en dateringen van sporen en structuren dienden te worden beantwoord. De specifieke vraagstellingen gaan over de hierboven vermelde componenten en de wisselwerking hiertussen:

- *Wat is de menselijke invloed op de oorspronkelijke topografie (cfr. ophogingspakketten)? Kan er inzicht worden verworven op de oorspronkelijke topografie? Is m.a.w. te achterhalen waar het premiddeleeuwse looppniveau zich bevond?*
- *Kunnen eventuele premiddeleeuwse sporen gekoppeld worden met dat oorspronkelijk landschap? Liggen Romeinse sporen bijvoorbeeld duidelijk op het hoogstgelegen terrein binnen het voormalige landschap? Is er een scheiding tussen het soort sporen die worden waargenomen op het hoger gelegen deel in vergelijking met deze die lager in de beekvallei liggen?*
- *Wat vertellen de resultaten over het gebruik van de markt in tijd en ruimte? (m.b.t aanwezigheid van bewoning, ambachten, publieke ruimtes, het eerste 'stedehuys', ...)*
- *Zijn er contexten aangetroffen die meer informatie opleveren over de bewoners van Torhout op een specifiek moment? Zo ja, welke?*
- *Wat leren de skeletten ons over de middeleeuwse bewoners van de stad Torhout?*

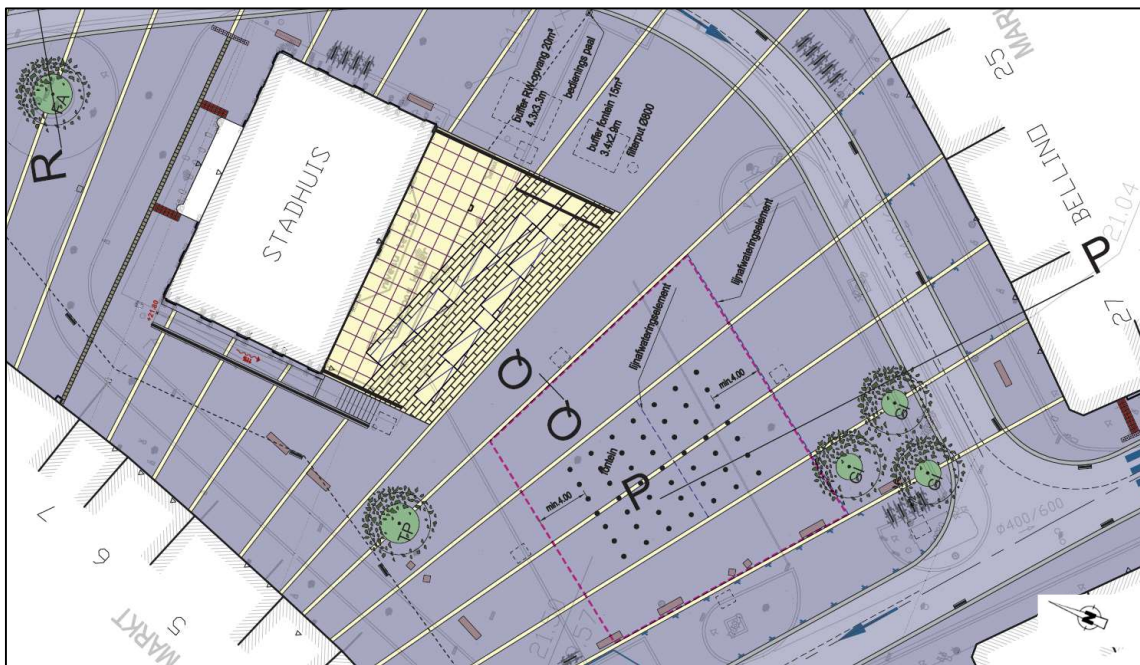
Tijdens de eerstelijnsverwerking van de vele gegevens tot een tussentijds archeologierapport werden er per opgegraven zone specifieke vraagstellingen geformuleerd. Ze worden vermeld in desbetreffende hoofdstukken van dit eindverslag.

2 AANLEIDING VAN HET ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

Binnen het projectgebied waren meerdere bodemingrepen gepland. In de meest ingrijpende werken zijn de hieronder beschreven:

2.1.1 Vernieuwen en ontdebellen van het rioleringsstelsel

Voor het de aanleg van een volledig nieuw en ontdebeld rioleringsstelsel, inclusief nieuwe aansluitingen op de huizen, werd de rijweg over een breedte van 3 tot lokaal 5 m breed afgegraven tot op grote diepte. Zeker ter hoogte van de inspectieputten worden bodemingrepen tussen 1,8 en 3,6 m diep voorzien. Binnen het traject van de riolering zelf gingen de uitgravingen tot minstens 2,4 m diep en op heel wat plaatsen tot 3 m. Verwacht werd dat er plaatselijk verstoring van het bodemarchief aanwezig zou zijn door de reeds bestaande riolering. Er zijn waren echter grote stroken waar de bestaande en nieuwe segmenten duidelijk niet samenvielen.

Figuur 6: Ontwerpplan - Nieuwe Toestand. Ten zuiden van het stadhuis zou het bestaande terras worden uitgebreid. Ten oosten hiervan kwamen twee regenwaterputten. Op de markt zelf zou een fonteinconstructie worden geïnstalleerd. Een reeks nieuwe bomen in daarvoor uit te graven grote boombunkers zouden voor meer groen in de stand zorgen. Onder de straten worden de rioleringen heraangelegd (bron: opdrachtgever).

2.1.2 Bouw van een terras aan het stadhuis

Het stadhuis van Torhout, een beschermd monument uit 1713, is voorzien van een ondergronds niveau, dat zich ook deels ten zuiden van de footprint van het stadhuis uitstrekt. Deze bestaande ruimte werd heringericht. Bovengronds werd een terras aansluitend op het stadhuis gerealiseerd (140 m²). Voor de uitbouw van het terras werd de markt tot ca. 70 cm diep uitgegraven, en dit over een oppervlak van 154 m².

Aan de westzijde van het stadhuis werd een bijkomende helling geplaatst om deze technische ruimtes te bereiken (oppervlakte van ca. 45 m²). De helling werd verdiept tot maximaal 20,4 mTAW. Het ging om een bodemingreep die met een hellingsgraad van 10° stelselmatig dieper werd tot een maximale diepte van 1,9 m-mv.

2.1.3 De realisatie van een waterpartij

Ten zuiden van het stadhuis werd een nieuwe waterpartij geïnstalleerd. Deze fontein, een regelmatig raster van spuitkoppen, werd ingewerkt in de verharding. De technische installatie (pompen) werd in de hierboven beschreven ondergrondse technische ruimte

naast het stadhuis geplaatst. De uitgraafdiepte was voorzien tot 70 cm -mv. Het verstorend oppervlak van de geplande fontein bedroeg zo'n 400 m².

2.1.4 Citernes

Ten oosten van het stadhuis werden twee citernes voorzien van 15.000L en 20.000L. De onderzijde van deze putten was berekend op ca. 3m -mv. Rekening houdend met de gangbare aanlegwijze zouden twee zones van zo'n 45m² tot op grote diepte worden verstoord.

2.1.5 Het plaatsen van boombunkers

De laatste substantiële bodemingreep was het plaatsen van diverse boombunkers, zowel op de Markt als op een aantal zichtassen in het plangebied. Deze te plaatsen boombunkers hadden een diepte van ca. 1,6m -mv. In totaal waren 11 dergelijke boombunkers voorzien met een totale footprint van 584 m².

De uitvoeringswijze van de boombunkers ter hoogte van de kerk/Groentemarkt werd aangepast na het vooronderzoek. Dit om zo weinig mogelijk verstoring toe te brengen aan het oude kerkhof en hierdoor de kosten te drukken. In plaats van doorlopende putten te graven werden enkel de zone voor de bunkers uitgegraven.

Figuur 7. Ligging van de voorziene boombunkers. Paarse arcering duidt op boombunkers, oranje arcering duidt op bomenzand (bron: opdrachtgever).

3 INDELING VAN EINDVERSLAG

3.1 TEKST

De eerste twee delen van dit eindverslag omvatten deze inleiding en de onderzoeksmethodiek voor zowel het veldwerk als de uitwerking.

Om de resultaten van het onderzoek in het juiste kader te kunnen plaatsen was een gedegen studie van bestaande bronnen over de geschiedenis van Torhout een must. Dit wordt uit de doeken gedaan in het derde deel.

In een vierde deel wordt het aardkundig luik besproken waarin informatie bekomen op het terrein in relatie worden gebracht met bestaande kennis.

Het grootste onderdeel is de beschrijving van de resultaten dit gebeurt in deel 5, evenwel opgedeeld en besproken per werkput of reeks van werkputten. Op die manier wordt het overzicht bewaard verkregen van de aangetroffen archeologische resten. Indien mogelijk wordt verwezen naar gelijkaardige of gelijktijdige structuren in een andere werkput. De beschrijving per werkput of groep van werkputten is steeds als volgt onderverdeeld:

1. *Algemene gegevens en situering van de werkput*
2. *Beschrijving van de sporen. Per spoor of structuur werd daarbij volgende opdeling behouden:*
 - *Algemene beschrijving het spoor of de structuur*
 - *Vermelding van de vondsten uit het spoor of de structuur*
 - *Lijst met genomen grondstalen*
 - *Interpretatie*
3. *Algemene interpretatie van de sporen aangetroffen in de werkput*

Het zesde deel omvat de beschrijving van de vondsten. Daarbij wordt per vondstcategorie een overkoepeld overzicht gegeven van wat werd aangetroffen. Voor sommige categorieën gebeurde dit iets meer in detail dan voor andere. Gezien de grote hoeveelheid vondstmateriaal diende een selectie te worden gemaakt van wat wel en niet gedetailleerd kon worden bestudeerd. Alle vondsten werden evenwel gedetermineerd en opgenomen in de databank.

Deel 7 omvat de fysisch antropologische studie van een deel van de skeletten. Ook voor deze deelstudie dient te worden vermeld dat alle skeletten werden gewaardeerd, maar voor de diepgaande analyse een beperkte selectie diende te gebeuren.

Een achtste deel omvat een algemene interpretatie van de resultaten per archeologische periode. Hierbij wordt getracht een overzicht te geven van de kennis die uit de opgraving voortvloeide in relatie met de gekende geschiedenis van de stad. Dit laatste wordt beknopt in de synthese nogmaals weergegeven, zodat het belang van deze grootschalige opgraving in de stad nogmaals kan worden onderstreept.

3.2 BIJLAGES

Tot dit eindverslag behoren ook tal van bijlages. Ze zijn van belang bij verdere uitwerking in de toekomst en om steeds terug te kunnen grijpen naar de ruwe data van de opgraving.

- Bijlage 1. Opgravingsplannen
- Bijlage 2. Lijsten
- Bijlage 3. Fysisch antropologisch onderzoek

Bijlage 4. Conservatiefiches

Bijlage 5. Rapporten van het natuurwetenschappelijk onderzoek

Bijlage 6. Foto's van de paalsporen van volmiddeleeuwse gebouwen (WP3)

Bijlage 7. Deelrapporten van de vondsten

Bijlage 8. Profielen en fotogrammetrische opnames

Bijlage 9. Catalogus van de stalen